

แนวทางการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมกับการพัฒนาเป็นชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่ม
กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์

GUIDELINES FOR THE USING UTILIZATION OF SOCIAL AND THE DEVELOPMENT
OF SUSTAINBLA COMMUNITY-BASED A ELDERLY WALFARE FUND NACHALIANG
MUNICIPALITY, NONGPHAI DISTRICT, PETCHABOON PROVINCE

สุเทพ คำเมฆ¹, อัครพงษ์ เพ็ชรพูล², พัฒนภานุ ทูลธรรม³

Suthep Khammek¹, Akaraphong Petpool², Pattanaphanu Tooltham³

สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม¹⁻³

Suthep.khammek@gmail.com¹

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในกระบวนการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง อำเภอหนองไผ่ จังหวัด เพชรบูรณ์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีพื้นที่ของกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลนาเฉลียง อำเภอ หนองไผ่ จังหวัด เพชรบูรณ์ เป็นกรณีที่ศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก และ สังเกต แบบไม่มีส่วนร่วม กับ กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วย แกนนำ สมาชิกกลุ่ม ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่มีบทบาทเกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา พบว่า หลักการสำคัญที่ได้เป็นข้อเรียนรู้และข้อเสนอแนะให้แก่ชุมชนอื่นๆ ในการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในการพัฒนาเป็นชุมชนพึ่งตนเอง ได้ข้อเรียนรู้ให้แก่ชุมชนอื่นๆ ได้แก่ **หนึ่ง** ทุนทางสังคมต้องการผนึกกำลังกับทุนชุมชนอื่นๆ **สอง** การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน (การมีพื้นที่และเวทีเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม) **สาม** การขยายเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน (การสะสมและเพิ่มขึ้นทั้งเครือข่าย) **สี่** การจัดการและเสริมสร้างองค์ความรู้ (การพัฒนา จัดเก็บ และถ่ายทอดองค์ความรู้) **ห้า** การเสริมสร้างกิจกรรม (กิจกรรมวิชาการและนวัตกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต) เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาของกลุ่มกองทุนผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนและเข้มแข็งในระยะยาว

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม, ชุมชนพึ่งตนเอง, กลุ่มกองทุนผู้สูงอายุ, การพัฒนาชุมชน

Abstract

This study aimed to investigate the characteristics of social capital and guidelines for utilizing that capital in the operational process of the development to self-reliance community of an elderly welfare fund. Elderly welfare fund nachaliang municipality, nongphai district, petchaboon province was selected as a case study. Research methodology was based on qualitative approach. Data was collected by in-depth interviews, focus group discussions, and non-participatory observations with leaders and members of the Elderly welfare fund, community leaders, and key informants of involving agencies outside the group.

Findings revealed that the Key lessons learned about how to utilize social capital in the operational process of the development to self-reliance community included the five principles which are Synergy of social capital and other community capitals, Community learning (Having platform for participations), Extend both within

and outside the group (Accumulation of networks), Knowledge management (development, storage and transfer of knowledge), Creative Activity (Academic Activities, Innovation for Quality of Life), It helped to the Development of Sustainable Community-based Elderly Welfare Fund.

Keyword: SOCIAL CAPITAL, SELF-RELIANCE COMMUNITY, ELDERLY WELFARE FUND, DEVELOPMENT

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยได้เริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (aging society) โดยในปี 2558 มีผู้สูงอายุร้อยละ 14.2 และอีกไม่กี่ปีข้างหน้าคาดว่าจะในปี 2568 จะมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นร้อยละ 19.8 และคาดว่าจะในอีก 20 ปีข้างหน้า หรือ ปี พ.ศ. 2578 จะมีผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 25 ซึ่งจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเต็มขั้น โดยวัยผู้สูงอายุร่างกายจะมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยาในระบบต่างๆ มีสมรรถภาพทางกายและการทำงานของระบบประสาทลดลง มีผลต่อการช่วยเหลือตัวเองของผู้สูงอายุที่ลดลง รวมถึงมีปัญหาด้านอื่นๆ ตามมา เช่น โรคไม่ติดต่อเรื้อรังต่างๆ สังคมจึงควรให้ความสนใจต่อกลุ่มประชากรสูงอายุ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในฐานทรัพยากรบุคคลอันทรงคุณค่าของประเทศให้ดีขึ้น และเพื่อเป็นการรองรับสังคมผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากรัฐบาลไม่มีมาตรการในการจัดการและเตรียมความพร้อมในขณะนี้ ในอนาคตผู้สูงอายุเหล่านี้จะเป็นภาระที่สังคมและรัฐบาลต้องให้การดูแลและสงเคราะห์มากขึ้น (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม, 2557)

กอบกับในปัจจุบันนี้พบว่าอายุขัยเฉลี่ยของประชากรมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ทำให้ระยะเวลาในการดำรงชีวิตในช่วงวัยสูงอายุของเพิ่มขึ้น เมื่อเริ่มเข้าสู่วัยสูงอายุโดยส่วนมากผู้สูงอายุไม่สามารถทำงานได้ และไม่มีรายได้จากการประกอบอาชีพ แต่ในขณะเดียวกันค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันยังต้องมีตามปกติ จึงเป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงการใช้ชีวิต ความเป็นอยู่ และค่าใช้จ่ายในอนาคตว่าจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไร จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในการสร้างหลักประกันและความมั่นคงให้กับผู้สูงอายุ (อัศวินพิทักษ์, 2560)

แต่ปัจจุบันสถานการณ์พัฒนาที่เน้นการพัฒนากระแสหลักเป็นผลทำให้เกิดผลกระทบมากมาย จะเห็นได้จากการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ที่เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนา จึงเกิดความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความขัดแย้ง และนำไปสู่ปัญหาสังคมจนทำให้พื้นฐานของประเทศที่เคยแข็งแรงกลับอ่อนลง ก่อให้เกิดกระแสการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตั้งแต่ฉบับที่ 8 จนถึงแผนฉบับที่ 12 เป็นยุคการเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาที่ให้ความสำคัญในการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต ยึด “ภาคประชาชน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา โดยมีแนวคิดในการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนที่เรียกว่า “ชุมชนพึ่งตนเอง” เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมและการตื่นตัวเพื่อที่จะพัฒนาชุมชนแนวใหม่มากขึ้น และขับเคลื่อนนโยบายเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองในหลายๆพื้นที่ โดยพัฒนาส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น และสิ่งหนึ่งที่ถูกหยิบยกให้เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนก็คือ “ทุนทางสังคม” (สำนักงานพัฒนาชุมชน, 2554)

“ทุนทางสังคม” เป็นทุนชุมชนประเภทหนึ่งที่เกิดจากร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายของคน หรือสถาบันชุมชน บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยกัน การไว้วางใจ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการเรียนรู้แลกเปลี่ยนกัน และมีแนวทางการปฏิบัติที่ยึดถือเป็นแบบแผนของกลุ่ม (กมลวรรณ วรรณธำ, 2553) ทุนทางสังคมมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของชุมชนและทำให้เกิดพลังของกลุ่ม มากขึ้นในการปฏิบัติงานเนื่องจากสมาชิกทุกคนได้มีการพึ่งพาอาศัยกัน แลกเปลี่ยนทางสังคม และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนร่วมกัน จึงทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ส่งผลทำให้ชุมชนและสมาชิกในชุมชนสามารถดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ความเป็นอยู่ที่ดี จนนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้

จากปัญหาข้างต้นดังกล่าว จึงเกิดกระแสการพัฒนาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน และการตื่นตัวของชุมชนเพื่อที่จะพัฒนาชุมชนแนวใหม่มากขึ้นและขับเคลื่อนนโยบายเกี่ยวกับชุมชนพึ่งตนเองในหลายๆพื้นที่ เพื่อพัฒนาการรวมกลุ่มส่งเสริมคุณภาพชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุให้ดีขึ้น โดยสร้างกิจกรรมของชุมชนที่มีการสร้างกลุ่มในพื้นที่ เพื่อที่จะหาแนวทางในการแก้ไข

ความมั่นคง และสร้างหลักประกันในด้านเศรษฐกิจ (อาชีพรายได้) สังคม (เครือข่าย) และสุขภาพ(ความเจ็บป่วย/ความสุข) ที่ยั่งยืน ให้กับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุที่ดี (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559)

“กลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ” เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีครอบครัว ชุมชนเป็นผู้จัดการในการจัดบริการ สังคมให้กับผู้สูงอายุ สร้างเครือข่ายของผู้สูงอายุ โดยใช้เงินกองทุนเป็นเครื่องมือ มีเป้าหมายให้ผู้สูงอายุเป็นผู้คิด ผู้จัดการและรับ ประโยชน์ โดยมีบริการสำคัญๆ เช่น การจัดสวัสดิการรักษายาบาล สวัสดิการการจัดการศพ การออมเงินเพื่อสูงอายุ ศูนย์บริการผู้สูงอายุในชุมชน การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มสร้างงานของผู้สูงอายุ เป็นรูปแบบการจัดสวัสดิการที่สำคัญ ในการสร้างหลักประกันและความมั่นคงในชีวิตของประชาชนในยามสูงอายุ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2552)

การศึกษาครั้งนี้ต้องการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในการพัฒนากองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุได้อย่างไร โดยใช้กลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จสามารถและมีความเข้มแข็งที่ยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการเป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในระดับ ชุมชนให้ครอบคลุมช่วงก่อนวัยสูงอายุและวัยสูงอายุ สร้างหลักประกันในชีวิตที่มั่นคงทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ มากขึ้น และเป็นข้อเสนอแนะและแนวทางในการพัฒนาชุมชนอื่นๆในการพัฒนากองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมในกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ
2. เพื่อเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ชุมชนอื่นๆในการพัฒนากองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องทุนทางสังคมกับการพัฒนาเป็นชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนา เถลียง อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้กำหนดลักษณะพื้นที่ที่ศึกษาเป็นกลุ่มกองทุนที่ประสบความสำเร็จที่สามารถพัฒนา ความเข้มแข็งที่ยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการชุมชนพื้นที่ถูกคัดเลือกมาเป็นกรณีศึกษา (Case Study) คือ กลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุตำบลนาเถลียง อำเภอนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งกลุ่มกองทุนผู้สูงอายุที่มีลักษณะเกิดจากการร่วมกลุ่มระดับ“พื้นที่” เป็นฐาน (Area-based) ในพื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในรูป “กลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลนาเถลียง” ที่มีลักษณะ เป็นกลุ่มประชาชนภายในชุมชนที่เกิดรวมกลุ่มกันเอง และมีการร่วมกลุ่มในระดับพื้นที่จัดตั้งกองทุนสวัสดิการจากฐานกองทุนผู้สูงอายุ เพื่อสร้างหลักประกันให้กับประชาชนในชุมชนให้ครอบคลุมช่วงก่อนวัยสูงอายุและวัยสูงอายุให้มีศักยภาพ ความมั่นคง และมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้แก่ การจัดสวัสดิการรักษายาบาล สวัสดิการการจัดการศพ การออมเงินเพื่อสูงอายุ ศูนย์บริการผู้สูงอายุในชุมชน การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ การรวมกลุ่มสร้างงานของผู้สูงอายุ รวมทั้งสนับสนุนกิจกรรมขององค์กรที่ดำเนินงาน เกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุนผู้สูงอายุให้มีความเข้มแข็งอย่างต่อเนื่องในท้องถิ่นหรือชุมชนนั้น โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ อาศัยกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตัวแทนจากผู้ที่มีบทบาทและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของกลุ่มเป็นผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

- กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่อยู่ภายในกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่
- 1.1 กลุ่มสมาชิกในกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ 10 คน ซึ่งได้แก่ สมาชิกในกลุ่ม
 - 1.2 แกนนำกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ 5 คน ได้แก่ หัวหน้ากลุ่ม รองหัวหน้ากลุ่ม และคณะกรรมการกลุ่ม
- กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่อยู่ภายนอกกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่
- 2.1 กลุ่มผู้นำชุมชน 5 คน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกเทศบาล/สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล

2.2 หน่วยงานภายนอก 3 คน ได้แก่ เจ้าหน้าที่พัฒนาสังคม (นายกเทศบาล) และหัวหน้ากองสวัสดิการสังคมและใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้วิธีการสัมภาษณ์ควบคู่การสังเกตไปพร้อมกันโดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งที่ 2 กับผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มที่ 1 อีกครั้งเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความครบถ้วนข้อมูล จากนั้นใช้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับบริบทพื้นที่ศึกษาจริง เพื่อบรรยายและแปลผลตามข้อเท็จจริงจากข้อมูลพื้นที่ และยึดหลักวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดในการศึกษา เพื่อนำไปสู่การอธิบายข้อสรุปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ได้กำหนดไว้

ผลการวิจัย

ข้อมูลสภาพบริบททั่วไป จุดเริ่มต้น พัฒนาการ และความสำเร็จกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ

เทศบาลตำบลนาเฉลียง เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอหนองไผ่ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีจำนวนหลังคาเรือน 1,502 หลังคาเรือน มีประชากร 4,571 คน และมีเนื้อที่ประมาณ 2.8 ตารางกิโลเมตร โดยมีชุมชนทั้งหมด 6 ชุมชน ซึ่งประกอบด้วย แสงไพศาลพัฒนา ยางงามพัฒนา ก้าวหน้าพัฒนา สำราญพัฒนา ราษฎร์พัฒนา และทองรัตนพัฒนา ส่วนใหญ่แต่ละชุมชนเป็นเนื้อที่การเกษตร ประชาชนประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ ค่าขาย และรับจ้างทั่วไป กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลนาเฉลียง จัดตั้งขึ้นในเทศบาลตำบลนาเฉลียง เนื่องจากในอดีตพบว่าสมาชิกมีปัญหาในการขาดหลักประกันและสวัสดิการในการดูแลยามสูงวัย เจ็บป่วยและตาย เพราะเมื่อมองดูจากจำนวนผู้สูงอายุมีจำนวน 1,871 คน (จำนวนผู้สูงอายุช่วยเหลือตนเองได้มี 1,486 คน, จำนวนผู้สูงอายุที่ป่วยเป็นโรคเรื้อรังมี 367 คน, จำนวนผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้มี 18 คน) และสมาชิกเหล่านี้เริ่มพบกับปัญหาสุขภาพมากขึ้น มีทั้งเจ็บป่วย โรคความดัน โรคเบาหวาน ปวดเมื่อยต่างๆ และบวกรับกับปัญหาการถูกทอดทิ้ง อยู่โดดเดี่ยวมากขึ้น จึงทำให้ชุมชนต่างๆที่อยู่ในพื้นที่ตำบล นาเฉลียงได้ตระหนักและเล็งเห็นในอนาคตกับการเข้าสู่สังคมสูงอายุที่จะทำให้อย่างไรให้กับผู้สูงอายุให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีหลักประกันและสวัสดิการในยามสูงวัย เจ็บป่วย และตาย

จากปัญหาดังกล่าว การจัดตั้งกลุ่มสวัสดิการผู้สูงอายุโดยมีแกนนำชุมชนได้ร่วมกันหาแนวทางในการที่จะพัฒนาสวัสดิการกองทุนผู้สูงอายุ โดยเริ่มแรกมีสมาชิกประมาณ 15 คน โดยใช้ “เวทีแลกเปลี่ยนชุมชน” มีการร่วมตัวกันและสร้างเครือข่ายในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงเกิดกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลนาเฉลียง จัดตั้งโดยการรวมตัวกันของผู้สูงอายุ และมีการสนับสนุนจัดตั้งจากเทศบาลตำบลนาเฉลียง เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2551 โดยดำเนินงานภายใต้อุดมการณ์ที่ว่า “ชมรมผู้สูงอายุ” เป็น “ชมรมของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุ เพื่อสมาชิกชมรมผู้สูงอายุและสังคมโดยรวม” โดยวัตถุประสงค์หลักของกลุ่ม ก็คือ เป็นศูนย์กลางการประสานงานของผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการ ช่วยเหลือเพื่อนผู้สูงอายุ และการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจผู้สูงอายุ การบริหารทางกองทุนสวัสดิการชุมชน(สาขาผู้สูงอายุ) เพื่อจัดสวัสดิการแก่สมาชิกที่ เกิด แก่ เจ็บป่วยและตาย ช่วยเหลือสมาชิกผู้สูงอายุของชุมชน ซึ่งปัจจุบันกองทุนมีเงินอยู่ 300,000 กว่าบาท และมีสมาชิกปัจจุบัน 292 คน การดำเนินงานกองทุนสวัสดิการชุมชนผู้สูงอายุ จัดตั้งขึ้นตั้งแต่ 1 มกราคม 2551 ให้เป็นกองทุนหลักประกันความมั่นคงในชีวิตบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ตั้งแต่เกิดจนตายตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม

เมื่อมองถึงเป้าหมายสูงสุดของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุสำคัญ คือการทำให้ผู้สูงอายุมีความมั่นคงในด้านคุณภาพชีวิต สามารถพึ่งพาตนเอง พึ่งพาซึ่งกันและกันในกลุ่ม และการสร้างเครือข่ายในชุมชนและระหว่างชุมชน” เพื่อมุ่งเน้นการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุอยู่ 3 หลัก คือ “กองทุนของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุ เพื่อสมาชิกชมรมผู้สูงอายุและสังคมโดยรวมในชุมชน” ซึ่งมีใช้แนวทางเป็นหลักโดยเน้นการทำจัดสวัสดิการชุมชนแบบครบวงจรมีแผนพัฒนากองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุชุมชนเทศบาลตำบลนาเฉลียง โดยมีหลักการจัดสวัสดิการของกองทุน ดังนี้

1. กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเกิดจากความต้องการหรือความจำเป็นของชุมชนและชมรมผู้สูงอายุ
2. ควบคุมโดยสมาชิกตามหลักประชาธิปไตย โดยให้คณะกรรมการบริหารกองทุนเป็นผู้ตัดสินใจ กำหนดระเบียบและเงื่อนไขของกองทุนด้วยตนเอง

3. หลักการพึ่งตนเองและความเป็นอิสระ โดยให้การสนับสนุนการจัดเวทีประชาคม การประชุมของชมรมผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดการพูดคุย ท้าหรือและพิจารณาจัดตั้งกองทุน

4. ความเอื้ออาทรต่อสมาชิกและชุมชน โดยการจัดสวัสดิการเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5. การศึกษา การฝึกอบรมและข้อมูลข่าวสาร โดยการช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการให้คำแนะนำข้อมูลและสนับสนุนการดำเนินการ โดยไม่ชี้แนะหรือกำหนดเงื่อนไขให้ชุมชนปฏิบัติตาม

ในส่วนของความสำเร็จชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง โดยมีเป้าหมายของกลุ่ม คือการส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สุขภาพ สังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปสู่ชุมชนพึ่งตนเอง โดยพบว่าความสำเร็จของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุในแต่ละด้านดังนี้

1. ความสำเร็จด้านเศรษฐกิจของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง ปัญหาสมาชิกหลักเกิดจากการไม่มีหลักประกันและความมั่นคงในชีวิตตอนสูงอายุ เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในอดีตมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเป็นแรงงานรับจ้าง มีปัญหาในเรื่องสวัสดิการของแต่ละคน จึงทำให้เกิดแนวคิดในการระดมทุนและช่วยเหลือกลุ่มสมาชิกเหล่านี้ ได้อย่างไรก็คือการจัดตั้งกลุ่มสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชนเพื่อเป็นการช่วยเหลือกลุ่มสมาชิกเหล่านี้ ความสำเร็จกลุ่มผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการเกี่ยวกับการเจ็บป่วย รักษาพยาบาล สวัสดิการผู้สูงอายุที่ยากไร้ ยากจน ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู สวัสดิการกรณีเสียชีวิต สวัสดิการพัฒนาอาชีพ สวัสดิการผู้ประสพภัย จึงทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกมีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้นในเรื่องค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือดูแลไปจนถึงเสียชีวิตได้ ไม่ต้องกังวลลำบากในอนาคตสำหรับคนดูแลต่อไป ดังนั้นความสำเร็จของกลุ่มสามารถสรุปได้ว่า มีเงินกองทุนสวัสดิการที่ครอบคลุมทุกด้านและเข้มแข็ง จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น จำนวนหุ้นที่เพิ่มขึ้น สามารถกู้ยืมได้ และมีเงินปันผลให้สมาชิกอย่างต่อเนื่อง

2. ความสำเร็จจากกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียงด้านสังคม จากการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน ก็มีส่วนช่วยให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการของกลุ่มร่วมกัน สะท้อนให้เห็นการยึดเหนี่ยวในการร่วมกลุ่มและความสามัคคีการช่วยเหลือดำเนินกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่ พบปะสังสรรค์ กิจกรรมอบรมพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้เสริม กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพอนามัยและออกกำลังกาย กิจกรรมศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม กิจกรรมการกุศล เป็นต้น สะท้อนได้จากการรวมกลุ่มที่หลากหลายในกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มอาสาสมัครดูแลสุขภาพชุมชน กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มพัฒนาอาชีพระดับตำบล โดยแต่ละกลุ่มมีความเชื่อมโยงและพึ่งพาซึ่งกันและกันและถ่ายทอดองค์ความรู้ของตนเองให้แก่กัน และมีการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม ระหว่างชุมชน และปลูกฝังในการสร้างกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุและการเรียนรู้ของเยาวชนเพื่อที่ทดแทนและสามารถดำเนินกิจกรรมกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ จึงทำให้กลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ ค่อนข้างมีความเข้มแข็งเป็นอย่างมาก มีเครือข่ายทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน มีการเชื่อมโยงเครือข่ายในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบริหารจัดการ วิชาการ กิจกรรมกลุ่ม ที่ทำให้เกิดการพัฒนาาร่วมกันของแต่ละกลุ่มในชุมชน”

3. ความสำเร็จชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียงด้านสุขภาพ จากการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่ม เนื่องจากปัญหาผู้สูงอายุเรื่องยังพบปัญหาในเรื่องสุขภาพที่พบในเรื่องของการเจ็บป่วยที่เกิดจากความเครียด การถูกทอดทิ้งอยู่คนเดียวที่ต่อเนื่องมาเป็นเวลารายปี บางคนเป็นโรคความดัน เบาหวาน หัวใจ ปวดเมื่อยร่างกายเพิ่มขึ้น แต่เมื่อมีกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุได้จัดสรรงบประมาณในการดูแลและจัดกิจกรรมพัฒนาสุขภาพของผู้สูงอายุทุกสัปดาห์ของชมรมผู้สูงอายุไม่ว่าจะเป็นเยี่ยมบ้าน การออกกำลังกาย นันทนาการ ทำบุญฟังธรรม ดังนั้นจึงสามารถสรุปความสำเร็จได้ว่าผู้สูงอายุมีสุขภาพดีขึ้น และความเจ็บป่วยลดลง และไม่เครียด มีความสุขจากการทำกิจกรรม

กระบวนการดำเนินงานของการพัฒนากลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ

กลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุนาเฉลียง มีเป้าหมายสูงสุด ซึ่งได้แก่ ประชาชนมีหลักประกันในชีวิตและสามารถพึ่งตนเองได้ สำหรับการพัฒนากลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุนาเฉลียงเน้นระดับชุมชนโดยมีศูนย์การเรียนรู้กลุ่มกองทุน

สวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเกลือเป็นศูนย์กลางในการทำงานร่วมกัน โดยมีกระบวนการพัฒนาการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม โดยมีการดำเนินงานดังนี้

ขั้นตอนของการวางแผน (Plan) เป็นการทำงานในการกำหนดแผนงานร่วมกันโดยผ่าน วิธีการประชุมประจำเดือน ภายในกลุ่ม การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน การประชุมร่วมกับหน่วยงาน ภายนอก และจัดกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อกำหนดแผนการดำเนินงาน ดังนี้

1) แผนระบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ (สวัสดิการผู้สูงอายุ เกี่ยวกับการเจ็บป่วยและรักษาพยาบาล, สวัสดิการผู้สูงอายุ เกี่ยวกับผู้ยากไร้ ยากจน และขาดอุปการะเลี้ยงดู, สวัสดิการผู้สูงอายุเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพ)

2) แผนกิจกรรมกลุ่ม (กิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่หลากหลาย)

3) แผนการบริหารงานทั่วไป (พัฒนาองค์ความรู้แกนนำและสมาชิก การขยายเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก)

4) แผนด้านกองทุน (จัดสวัสดิการ การระดมทุน กู้ยืม การสงเคราะห์ให้กับสมาชิก)

ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ (Do) เป็นการทำงานของกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุในการทำกิจกรรมของกลุ่มในแต่ละด้าน ดังนี้

1) ด้านระบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ (จัดกิจกรรมให้ความรู้สมาชิกในการพัฒนากองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ การสร้างรายได้ การออม)

2) ด้านกิจกรรมกลุ่ม (จัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่หลากหลายสัปดาห์ละ 1 ครั้งทุกวันอังคาร ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม กิจกรรมนันทนาการ ออกกำลังกายและกีฬา กิจกรรม เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย กิจกรรมพัฒนาอาชีพและเสริมสร้างรายได้ กิจกรรมเกี่ยวกับศิลปะ กิจกรรม ท่องเที่ยว กิจกรรมการกุศลและสาธารณกุศล กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดูงานภายนอกชุมชน)

3) ด้านการบริหารงานทั่วไป (จัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้พร้อมกับทำกิจกรรมในด้านการบริหารดำเนินงานกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุให้กับแกนนำและสมาชิก และการเตรียมประชุมคณะกรรมการบริหารกลุ่มกองทุนเป็นประจำทุกเดือน และประชุมใหญ่สามัญสมาชิกปีละหนึ่งครั้งในเดือนมิถุนายนของทุกปี)

4) ด้านกองทุน (การระดมทุน การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเพื่อการเจ็บป่วย เลี้ยงดู เยี่ยมบ้าน ตาย พัฒนาอาชีพ จัดตั้งการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ จัดตั้งกองทุนปันน้ำใจสำหรับผู้สูงอายุ จัดตั้งกองทุนขะสำหรับผู้สูงอายุ จัดตั้งสื่อเรียนรู้ชุมชน)

ขั้นตอนการตรวจสอบ (Check) เป็นขั้นตอนการตรวจสอบเกี่ยวกับปัญหาที่พบในการดำเนินงานของกลุ่ม

1) ด้านระบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ การตรวจสอบการจัดกิจกรรมให้ความรู้สมาชิกในการพัฒนากองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ การสร้างรายได้ การออม)

2) ด้านกิจกรรมกลุ่ม (การตรวจสอบจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่หลากหลายสัปดาห์ละ 1 ครั้งทุกวันอังคารว่าเป็นไปตามแผนที่วางไว้และผลที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุ)

3) ด้านการบริหารงานทั่วไป (การตรวจสอบการทำงานของแกนนำและคณะกรรมการบริหารกลุ่มกองทุนเป็นประจำทุกเดือน ตรวจสอบการเรียนรู้ของสมาชิกในการเข้าร่วมทำกิจกรรมทุกเดือน)

4) ด้านกองทุน (การตรวจสอบการเงิน รายรับ รายจ่าย การระดมทุน เกี่ยวกับกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเพื่อการเจ็บป่วยรักษา เลี้ยงดู เยี่ยมบ้าน ตาย และการเงินเกี่ยวกับการทำกิจกรรมให้ผู้สูงอายุทุกเดือน ตรวจสอบปัญหาและช่วยเหลือของผู้สูงอายุทุกเดือน)

ขั้นตอนการขั้นตอนแก้ไขและปรับปรุง (Act) เป็นขั้นตอนการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่ม โดยมีแนวทางดังนี้

1) ด้านระบบการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ การถ่ายทอดและปลูกฝังองค์ความรู้ในพัฒนาระบบจัดกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุมีครอบคลุมตั้งแต่การเจ็บป่วย รักษา และเสียชีวิตให้กับสมาชิกรุ่นใหม่

2) ด้านกิจกรรมกลุ่ม การพัฒนาองค์ความรู้และพัฒนากิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ การจัดฝึกอบรม การดูงาน การสร้างอาชีพและรายได้ให้กับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

3) ด้านการบริหารงานทั่วไป การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุศูนย์กลาง เพื่อจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุ

4) ด้านกองทุน การระดมทุนและขยายกองทุนให้ใหญ่โดยเปิดรับสมาชิกจากภายนอกให้มากขึ้น อาทิ ชมรมจัดหารายได้ เงินบริจาค
ทุนทางสังคมของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ

จากพัฒนาการและการดำเนินงานของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง จะเห็นได้ถึงความสัมพันธ์ในการทำงานที่เป็นระบบแบบความเป็นเครือญาติพี่น้อง มีวัฒนธรรมประเพณีที่ยึดถือกันปฏิบัติมาร่วมกัน ความเคารพและเชื่อฟังผู้อาวุโสและผู้นำ ดังนั้นปัจจัยเหล่านี้จึงส่งผลต่อระบบวิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง เพราะทุกคนในชุมชนมีระบบความคิดที่แบ่งปันกัน ทุกคนสามารถเข้าถึงสวัสดิการและกิจกรรมที่ชุมชนจัดให้ได้อย่างทั่วถึงและเพียงพอ โดยที่ไม่ต้องมีการแย่งชิง มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ใ่วางใจซึ่งกันและกัน เป็นผลทำให้เกิดการเรียนรู้ในการพัฒนาของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง ซึ่งผ่านระบบการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกฝ่ายในชุมชน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจ การเสียสละ ความสามัคคี ในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชน เช่น การร่วมแรงร่วมใจงานสำคัญของหมู่บ้าน การเข้าร่วมอบรม ฝึกทักษะ อาสาสมัคร และการพัฒนากิจกรรมชุมชน จึงสะท้อนลักษณะการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนที่แน่นแฟ้นมากขึ้นจึงเกิดพลังในการขับเคลื่อนและผลักดันให้เกิดกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง ได้โดยมีทุนทางสังคมเป็นทุนดั้งเดิมและขับเคลื่อนการดำเนินงานมาตลอด จะเห็นได้จากข้อความข้างล่างต่อไปนี้

“ทุนทางสังคมที่สำคัญของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง คือ กระบวนการบริหารจัดการกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุในกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้แกนนำกลุ่มและสมาชิกในการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชน และการเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มมีส่วนร่วม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการแสดงความคิดเห็น มีความไว้วางใจ เป็นการทำให้สมาชิกในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ โดยใช้ความรู้และประสบการณ์โดยตรงที่ได้เรียนรู้จากตนเองและกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง จนพัฒนาเป็นเครือข่ายของสมาชิกทั้งในกลุ่มและชุมชนจนสามารถพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้” (แกนนำและสมาชิกกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ: สัมภาษณ์) ดังนั้นทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนากองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง ดังนี้

ด้านเครือข่ายของกลุ่ม กองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียงมีพัฒนาไปสู่การดำเนินงานสร้างเครือข่ายทั้งภายในกลุ่มและภายนอกกลุ่ม เพื่อให้เกิดการขยายกว้างขวางในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการดำเนินงาน

ด้านการมีส่วนร่วมของกลุ่ม แกนนำและสมาชิกกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียงส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มหลายกิจกรรม และสมาชิกก็ค่อนข้างให้ความร่วมมือด้วยความสมัครใจไม่ว่าจะเป็นการประชุม อบรม ฝึกอาชีพ การทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่กลุ่มจัดขึ้น

ด้านรับรู้และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกลุ่ม กลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียงมีความสัมพันธ์ทั้งเครือข่ายภายในและภายนอกในลักษณะการแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างในเรื่องความรู้และกิจกรรมให้กับสมาชิกภายในและภายนอกกลุ่ม

ด้านความไว้วางใจของกลุ่ม เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง ซึ่งกลุ่มมีความไว้วางใจต่อแกนนำและสมาชิกเป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นเรื่องของแกนนำ การจัดระบบสวัสดิการ กองทุน การบริหารงานทั่วไป เป็นต้น

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาทุนทางสังคมกับการพัฒนาเป็นชุมชนพึ่งตนเองของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง โดยมีการรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลจากการทบทวนและถอดบทเรียนข้อมูลจากพื้นที่จริงเกี่ยวกับลักษณะและแนวทางการใช้ทุนทางสังคมกับการพัฒนาเป็นชุมชนพึ่งตนเอง ทำให้พบองค์ประกอบหลักที่สำคัญทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ ในมิติเศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และวัฒนธรรม สามารถสรุปและอภิปรายผล ได้ว่า การดำเนินงานของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเฉลียง ทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนากองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ ได้แก่ มิติโครงสร้าง คือ เครือข่ายของกลุ่ม มิติการปฏิสัมพันธ์ คือ การมีส่วนร่วม มิติบรรทัดฐาน คือ ความไว้วางใจกัน และมิติการรับรู้และการเรียนรู้ คือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งทุนทั้ง 4 นี้มีบทบาทในกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มตั้งแต่ การวางแผน

(Plan) การลงมือปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบ (Check) จนถึงการแก้ไขและปรับปรุง (Act) มิติบรรทัดฐาน ทูทางสังคมที่สำคัญ คือ ความไว้วางใจกัน ซึ่งมีบทบาทอย่างมากในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติ (Do) และการตรวจสอบ (Check) การดำเนินงานของกลุ่มสำหรับทูทางสังคมในมิติทั้ง 4 นั้น มีบทบาทในการดำเนินงานของกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ กระตุ้นให้การมีส่วนร่วมเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เสริมสร้างการพัฒนาองค์ความรู้และกิจกรรม รวมถึงถ่ายทอดและปลูกฝังองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับการจัดระบบสวัสดิการ กิจกรรมของกลุ่ม การบริหารทั่วไป และด้านการเงิน โดยใช้ประโยชน์จากทูทางสังคมเป็นปัจจัยขับเคลื่อนหลัก

และจากการถอดบทเรียนเกี่ยวกับแนวทางการใช้ประโยชน์จากทูทางสังคมกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเทศบาลตำบลนาเกลือ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในเชิงนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนอื่นๆที่เป็นกรอบแนวทางการส่งเสริมและขับเคลื่อนการใช้ทูทางสังคมในการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มไปสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเองตนเองได้ในระดับชุมชนต่อไป ซึ่งได้ข้อเรียนรู้ดังนี้

ข้อเรียนรู้ที่ 1 ทูทางสังคมเหนียวแน่นกับชุมชนอื่นๆ มุ่งเน้นให้ความสำคัญในการดำรงของ “ชุมชน” ซึ่งได้แก่ ทูทางสังคม ทูมนุษย ทูสถาบัน ทูวัฒนธรรม และทูภายนอก (หน่วยงานภายในและภายนอก) โดยการมีกิจกรรมที่มีความหลากหลายอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการเชื่อมประสาน ความไว้วางใจ ความช่วยเหลือ และความเข้มแข็งของเครือข่ายทูทางสังคมของสมาชิกในชุมชน เพราะการนำทูทางสังคมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินงาน ของกลุ่มจะต้องมีการเหนียวแน่นจากปัจจัยเกื้อหนุนต่างๆ ซึ่งได้ ทูมนุษย (ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน) ทูสถาบันกลุ่มต่างๆภายในชุมชน และหน่วยงานภายนอก ที่เข้ามาสนับสนุนการทำให้ระบบการดำเนินงานมีประสิทธิภาพ เพื่อสมาชิกทุกคนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทุกชั้นเพื่อให้เกิดพลังของกลุ่มในการขับเคลื่อนการทำงาน สะท้อนได้จากผลการศึกษา จะเห็นได้ว่า สมาชิกเกิดการรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมและมีส่วนร่วมในการดำเนินขั้นตอนไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การลงมือปฏิบัติ การตรวจสอบ และปรับปรุงและแก้ไข และบวกกับการเหนียวแน่นจากปัจจัยภายนอกกลุ่มไม่ว่าจะเป็นตัวแกนนำ กลุ่มชุมชนต่างๆ หน่วยงานภายนอก ที่เข้ามาสนับสนุนในการทำให้ระบบการดำเนินงานมีประสิทธิภาพและทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมและกลุ่มเครือข่ายการทำงานที่ใหญ่ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ พรชัย ตระกูลวรานนท์ (2554) กระบวนการทูทางสังคมที่สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมส่วนรวมได้คือต้องมีการทำงานร่วมกัน ซึ่งได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายชุมชน การดำเนินงานจึงต้องจำเป็นต้องตระหนักเห็นถึงคุณค่าของทูทางสังคมและวัฒนธรรมเหล่านี้เพื่อทำให้เกิดพลังในการทำงานของกลุ่มมากขึ้น

ข้อเรียนรู้ที่ 2 การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน: การมีแหล่งเรียนรู้ชุมชนเป็นจุดที่สำคัญในการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อเปิดโอกาสให้กับสมาชิกได้มีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ สะท้อนจากกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุจะเห็นได้ว่า สร้างการมีส่วนร่วมในเวทีและพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับชุมชน เพราะจุดสำคัญของกลุ่มคือ เป็นศูนย์กลางที่ทำให้ชาวบ้านพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนปัญหาและความต้องการในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ สุปราณี จันทร์ส่ง (2558) แนวทางการจัดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนทุกระดับในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอนโดยมีพื้นที่หรือศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนเป็นจุดศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานร่วมกัน

ข้อเรียนรู้ที่ 3 การขยายเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน: เป็นการสะสมและเพิ่มของสมาชิกและกลุ่มเครือข่ายและการทำงานที่ใหญ่ขึ้น สะท้อนจากกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุจะเห็นได้ว่า กลุ่มมีการขยายกลุ่มเครือข่ายและเชื่อมโยงการทำงานให้ใหญ่ขึ้นทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน และกามีส่งเสริมปลูกฝังให้ให้กับสมาชิกรุ่นต่อไปได้มีการสืบสานและสานต่อรักษาแนวทางในการส่งเสริมกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุให้กับคนรุ่นใหม่ที่สนใจพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มจากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นต่อไป เพื่อสร้างผู้นำและสมาชิกในการสืบสานและขับเคลื่อนกลุ่มร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับ สุปราณี จันทร์ส่ง (2558) การพัฒนาทูทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งพบว่าการทำงานจะต้องมีการสร้างและพัฒนาเครือข่ายของสมาชิกให้เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อให้เกิดการสืบสานต่อการทำงานของกลุ่มต่อไป

ข้อเรียนรู้ที่ 4 การจัดการและเสริมสร้างองค์ความรู้: การเสริมสร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ของเครือข่ายแต่ละกลุ่ม เพื่อให้เกิดการแบ่งปันและแลกเปลี่ยน เรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดพัฒนาต่อยอด ความรู้และทำกิจกรรมแก่สมาชิก ไม่ว่าจะเป็นการประชุม ฝึกอบรม การดูงาน ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทุนทางสังคมในด้านเครือข่าย การมีส่วนร่วม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันผ่านกระบวนการกิจกรรมต่างๆของกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับ กมลวรรณ วรรณธำ (2553) โดยต้องมีการเน้นกระบวนการสร้างการเรียนรู้ควรมีการทำกิจกรรมและศึกษาดูงานชุมชนที่เป็นต้นแบบเพื่อเกิดการกระตุ้นในเรื่องการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและชุมชนอย่างเข้มแข็ง

ข้อเรียนรู้ที่ 5 การเสริมสร้างกิจกรรม: กลุ่มต้องมีการพัฒนากิจกรรมอย่างต่อเนื่องในเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้าน เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างให้ทุกคนได้พัฒนาทักษะในการดำเนินชีวิต อาชีพ การดูแลและสามารถช่วยเหลือตนเองตนได้ การทำกิจกรรมจะเป็นตัวพาให้สมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และพัฒนาการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง เกิดความรักความสามัคคี และรู้สึกไม่เห็นห่างซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับเพ็ญประภา ภัทธานุกรม (2553) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนต้องมีการพัฒนากิจกรรมในความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดการพัฒนาของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ชุมชนหรือกลุ่มกองทุนสวัสดิการในระดับชุมชน จะต้องให้ความสำคัญกับทุนชุมชน ซึ่งได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนสถาบัน และทุนวัฒนธรรม เพราะแต่ละชุมชนมีจุดเด่นของทุนชุมชนที่ต่างกันไปจึงต้องมีการผนึกกำลังเพื่อทำให้การดำเนินงานของชุมชนหรือกลุ่มกองทุนสวัสดิการในระดับชุมชนมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานของกลุ่ม
2. ชุมชนหรือกลุ่มกองทุนสวัสดิการในระดับชุมชน หน่วยงานควรสนับสนุนส่งเสริมให้มีการพัฒนาอาชีพ หรือฝึกอบรม อาชีพเสริมให้คนในชุมชน เพื่อให้เกิดการสร้างรายได้และทุนหมุนเวียนภายในชุมชน
3. ชุมชนหรือกลุ่มกองทุนสวัสดิการในระดับชุมชนต้องมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้หรือเวทีชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่ในการเข้ามามีส่วนร่วม พบปะ พูดคุย และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
4. ชุมชนหรือกลุ่มกองทุนสวัสดิการในระดับชุมชนต้องมีการสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายเรียนรู้ในการพัฒนาระบบกองทุนสวัสดิการ องค์ความรู้ กิจกรรม และการบริหารการดำเนินงานของกลุ่ม
5. ชุมชนหรือกลุ่มกองทุนสวัสดิการในระดับชุมชนควรต้องมีการสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนในอนาคตเพื่อเข้ามาสานต่อการดำเนินงานของกลุ่ม
6. ชุมชนหรือกลุ่มกองทุนสวัสดิการในระดับชุมชนควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรม อาทิ การศึกษานันทนาการ และกิจกรรมทางสังคมและบำเพ็ญประโยชน์ ในชุมชนมากยิ่งขึ้นเพราะจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกที่ตนเองมีคุณค่าไม่โดดเดี่ยวและช่วยให้สภาพจิตใจของผู้สูงอายุดีขึ้นด้วย
7. ชุมชนหรือกองทุนสวัสดิการในระดับชุมชนควรมีมาตรฐานการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ให้ครอบคลุมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และการบริการทางสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงถึงสิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบทุนทางสังคมกับการพัฒนากองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชนเมือง ชุมชนกึ่งเมือง กึ่งชนบท และชุมชนชนบท เพื่อทำให้เห็นแนวทางการประยุกต์ใช้ทุนสังคมในการดำเนินงานกองทุนผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน
2. ควรมีการศึกษาทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนด้านการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ พึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
3. ควรศึกษาการจัดการทุนทางสังคมของชุมชนกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ วรรณธนะ. (2553). *ทุนทางสังคมกับการจัดความรู้ชุมชนพึ่งตนเอง*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต (นโยบายสาธารณะ) สาขานโยบายสาธารณะ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). *กองทุนผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ.
- แกนนำและสมาชิกกลุ่มกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุ. (2560, 20 สิงหาคม). สัมภาษณ์.
- พรชัย ตระกูลวานนท์. (2554). *ทุนทางสังคมกับการพัฒนากระบวนการทางสังคมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เพ็ญประภา ภัทรานุกรม. (2553). การพัฒนาทุนทางสังคมโดยใช้ชุมชนเป็นฐานในชุมชนประสภภัยพิบัติสึนามิ:กรณีศึกษาชุมชนในพื้นที่จังหวัดพังงา. *วารสารร่มพญักษ์*. 28(2): 1-34.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). (2552). *คู่มือการดำเนินการโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันฯ.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. (2557). *การสูงวัยของประชากรไทย*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานพัฒนาชุมชน. (2554). *แนวคิดชุมชนพึ่งตนเอง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- สุปราณี จันทร์สง. (2558). การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*. 35(2): 249-260.
- อัศวินท์ ศาสตนพิทักษ์. (2560). การขยายอายุที่จะเกษียณในสังคมผู้สูงอายุ. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี*. 11(24): 90-96.

Translated Thai References

- Community Development Department. (2011). *Self-reliant Community Concept*. Bangkok: Community Development Department. (in Thai).
- Community Organizations Development Institute (Public Organization). (2009). *Handbook of Community Welfare Support Program*. Bangkok: Community Organizations Development Institute (Public Organization). (in Thai).
- Institute for Population and Social Research. (2014). *The aging of the Thai population*. Nakhon Pathom: Mahidol University. (in Thai).
- Junsong, Supraanee. (2014). The Development of Social Capital to Build up a Strong Community. *Journal of Humanities and Social Sciences Mahasarakham University*. 35(2): 249-260. (in Thai).
- Leaders and members of A Elderly Welfare Fund. (2017, 20 August). Interview. (in Thai).
- Ministry of Social Development and Human Security. (2016). *A Elderly Welfare Fund*. Bangkok: Ministry of Social Development and Human Security. (in Thai)
- Pattaranukom, Penprapat. (2010). Social Capital Community Based Development in Communities Effected by Tsunami: Case studies of Communities in Phang-Nga Province. *Journal of Romphruek*. 28(2): 1-34. (in Thai)
- Sasanapitak, Akarawin. (2017). Extending the Age for Retirement in Aging Society. *Journal of Thonburi University*. 11(24): 90-96. (in Thai)
- Tarkunlwanont, Pormchai. (2554). *Social Process For Thai Ageing Society*. Bangkok: Faculty of Sociology and Anthropology Thammasat University. (in Thai)
- Wannanang, Kamolwan. (2010). *Social capital and knowledge management for self-reliant community*. Doctor of Public Administration (Public Policy), National Institute of Development Administration. (in Thai)